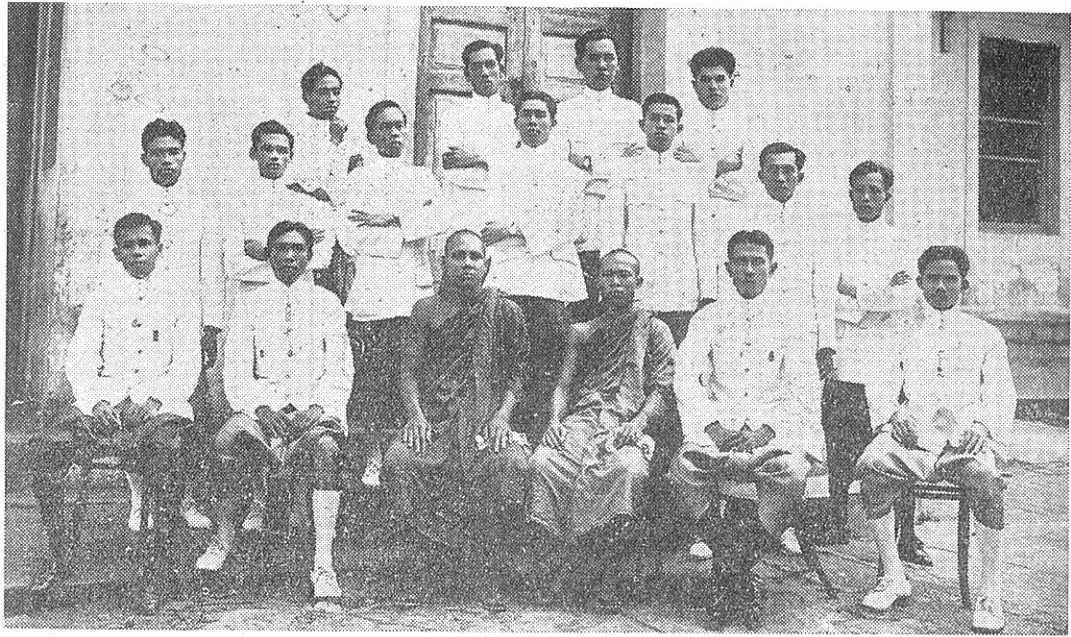


ครูชายและความเปลี่ยนแปลง

โดยประสบการณ์และทัศนะของข้าพเจ้าเอง

เปลื้อง ฅ นคร*



๑

เมื่อเพื่อนฝูงรุ่นข้าพเจ้ามาพบปะ รื้อฟื้นความหลังครั้งเป็นนักเรียน ก็มักปรารภกันว่า เดียวนี้hakru (ดี ๆ) อย่างรุ่นพวกเราได้อีกแล้ว นี่ไม่ได้ตำหนิติเตียนว่าครูเดี๋ยวนี้ไม่ดี ครูดีเดี๋ยวนี้ก็มี และมีอยู่มาก แต่ไม่ใช่ดีอย่างครู ซึ่งสอนและอบรมคนรุ่นข้าพเจ้าแล้วเราก็อุดถึงท่านเจ้าคุณจรัลชวณะเพท หลวงสำเร็จวรรณกิจ อาจารย์เซลดี้ หลวงเสขสุนทรและบราเดอร์ ฮีแลร์ เป็นอาทิ แม้เวลาจะล่วงเลยมา ๕๐ กว่าปี แต่กิริยาท่าทางและบุคลิกของท่านเหล่านั้นยังแจ่มชัดอยู่ในความทรงจำ เรื่องที่เราอดพูดกันไม่ได้ ก็คือเรื่องความดุกับความเคร่งครัดอย่างยิ่งยวดในเรื่องระเบียบวินัยของท่าน โดยเฉพาะความดุ ซึ่งหมายถึงไม่เรียวด้วยนั้นเป็นสิ่งที่เราพูดกันมาก ว่ามีคุณแก่พวกเราอยู่ไม่น้อย....“เพราะไม่เรียวของครูที่เดียว ที่ทำให้ผมได้ดิบได้ดีถึงเพียงนี้”

* อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ภาพคณะครูของโรงเรียนหลวง เมื่อกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา

อาจารย์เชิซซิล อาจารย์ใหญ่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย (สมัยนั้นโรงเรียนใหญ่ๆ ของรัฐบาล อาจารย์ใหญ่เป็นฝรั่งอังกฤษทั้งสิ้น) ได้กล่าวกับหลวงสำเร็จวรรณกิจเกี่ยวกับหลวงเสขสุนทรว่า “ไม่อยากจะเห็นหลวงเสข ๖ ลงไม้เรียวเด็กเลย เพราะออกจะแรงไปสักหน่อย แต่ก็ไม่ได้ไม่อยากห้ามหรือขอร้องอย่างไร เพราะได้ผลทันตาเห็น เวล่านักเรียนเข้าห้องประชุม ส่งครูคนไหน ๆ ไปคุม ก็ไม่เจียบเหมือนหลวงเสข ๖” หลวงสำเร็จ ๖ ซึ่งเป็นครูอยู่อย่างยิ่ง แต่ไม่เคยปรากฏว่าเขียนนักเรียน ตอบว่า “ให้นักเรียนกลัวครูไว้ให้เคยตัวละดี โตขึ้นจะได้กลัวกฎหมาย กลัวบ้านเมือง...” คำพูดของคุณครูหลวงสำเร็จ ๖ นั้นน่าตรึงตรองว่าความยำเกรง บทกฎหมายของบ้านเมืองนั้นตั้งต้นจากการกลัวอำนาจของครู

ครูยุคข้าพเจ้าเป็นยุคที่ต่อเนื่องมาจากสมัยเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ (เรียกตามชื่อสมัยนั้น) ท่านเป็นคนเจ้าระเบียบอย่างที่สุด ไม่เพียงบังคับให้คนอื่นปฏิบัติท่านเองก็ปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างด้วย ครูยุคนั้นจึงดำรงอยู่ในครุฑชัย มีปรกติจริยวัตรเป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งกิริยาวาจา ทำทางการวางตัวไม่กินเหล้าเมายา เพราะเป็นทั้งรังเกียจของ

ผู้ใหญ่ และไม่มีหวังเจริญทางราชการ การดำรงตนดังนี้ ครูจึงได้รับคุณศัพท์ว่าครี แต่ก็ได้เป็นปูชนียบุคคลของศิษย์หาอย่างจริงจัง แม้ในต่างจังหวัดก็มีครู ซึ่งเป็น “ตัวอย่าง” มากมาย ยกมาอ้างได้ทั่วทุกจังหวัด อย่างครูผั่น ศุภอักษร (ขุนศิลปกิจพิสัย) แห่งจังหวัดปัตตานี ลูกศิษย์ยกย่องว่าไม่เคยเห็นคุณครูแต่ต้องอบายมุขอย่างใดเลย เป็นผู้เคร่งครัดต่อหน้าที่ระเบียบแบบแผนและวินัยของข้าราชการพลเรือนดียิ่ง แยกราชการกับส่วนตัวอย่างเด็ดขาด งานเป็นงาน ความดีของครูผั่นทำให้ผู้อยู่ในบังคับบัญชาพลอยก้าวหน้าในราชการไปด้วย

คุณงามความดีของครูนั้นเห็นได้จากการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรสมัยนั้น ถ้าครูสมัครรับเลือกก็ไม่ค่อยพลาด และครูได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรมากกว่าบุคคลอาชีพอื่น ทั้งได้เป็นรัฐมนตรีหลายคน นี่ก็เป็นเครื่องแสดงอย่างหนึ่งถึงบารมีครูและความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ ซึ่งบัณฑิตรู้สึกว่าจะเสื่อมลงไปมาก

ครูคนแรกของข้าพเจ้ามีอะไรประทับใจข้าพเจ้ามากอยู่ แม้เวลาจะผ่านมาถึง ๖๐ ปีเศษ ข้าพเจ้าก็ยังจำท่านได้ ข้าพเจ้าเริ่มเข้าโรงเรียนเมื่ออายุ ๗ ขวบ ที่โรงเรียนวัดทะเล-

ภาควิชาภาษาไทย

คณบดีอักษรศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

๒๕

น้อย ตำบลพนาสูง อำเภอควนขนุน ราชบุรี
เผือก สอนทุกวิชา เครื่องแต่งกายของท่าน
เหมือนอย่างครูชนบททั่วไปสมัยนั้น คือ สวม
เสื้อชั้นในผ้าขาว คอผ้า กางเกงขาสั้นสีทึบก็
รองเท้าไม่ต้องพูดถึง ประกาศนียบัตรอะไร
ไม่มีทั้งนั้น แต่การสอนพวกเราจนอ่านหนังสือ
ออก วิธีสอนของท่านรู้สึกว่าจะเป็นของท่าน
เอง ออกจะพิสดาร คือ การที่จะให้เราจำ
พยัญชนะนั้น ท่านเขียน ก ข ถึง ง ลงบน
กระดานดำ ให้พวกเราอ่านตาม จบแล้วให้
ทูปอกพร้อมทั้งร้องเสียงดัง ๆ ว่า จำ จำ จำ
แต่ถ้าหลายหนเข้า นักเรียนคนไหนจำไม่ได้
ท่านก็เรียกไปที่กระดานดำ ลบตัวหนังสือบน
กระดานดำ แล้วให้นักเรียนคนจำไม่ค่อยดีนั้น
กลืนผงซอลด์ พร้อมกับว่า นี่ละตัว ก ข ค
ละ กินเข้าไปจะได้จำได้ วิธีนี้ออกจะศักดิ์-
สิทธิ์เอาการ ผงซอลด์คนนั้นก็จะกลืนผ่านคอ
ไปได้ก็ตาเหลือก โคนเข้าครึ่งสองครึ่ง ไกร
ยังจำ ก ข ไม่ได้ เป็นต้องจำได้

การลงโทษนักเรียนเกเร หรือจำอะไร
ไม่ค่อยได้ตั้งใจครู โดยใช้ไม้เรียวนั้นกล่าวได้
ว่า ใช้ในการสอนทั่วประเทศ พวกเรานักเรียน
ก็ยอมรับโทษอย่างซื่อสัตย์ ทั้งนี้คงจะสืบเนื่อง
มาจากการสอนในวัด โดยพระภิกษุเป็นครู
ท่านคงเล็งเห็นว่าการใช้ไม้เรียวเป็นมรรควิธี

ที่ได้ผลเร็วและเปลืองเวลาน้อยที่สุด ในการ
อบรมความประพฤติและให้จดจำหนังสือ ก็
อย่างที่คุณครูเขียนไว้ในปลายเรื่องพระไชย-
สุริยาว่า

ระวังตัวกลัวครูหนอเอ๋ย

ไม่เรียวเจียวเหว

กุเคยเข็ดหลาบขวบเขวียว

หันหวดปวดเส็บแปลบเสียว

หยิกซ้ำซ้ำเขียว

อย่าเที่ยวเล่นหลงจงจำ

แต่บางที่ครูก็ไม่พ้นความเป็นปู่ชุน
ลงโทษนักเรียนด้วยโทษจริตก็มีอยู่ เช่น ใช้
แปรงลบกระดานขว้างหัวนักเรียน แม่นักเรียน
จะยอมรับโทษด้วยความเกรงกลัว ก็ไม่ใช่
ครูสุย

เรื่องการลงโทษให้เจ็บกาย คือใช้ไม้
เรียวนั้น เมื่อใกล้ ๆ เวลาเปลี่ยนแปลงระบอบ
การปกครองก็เริ่มพุดกันในห้องครูและนักการ
ศึกษา ครั้นเปลี่ยนการปกครองแล้วไม่นาน
ทางกระทรวงศึกษาธิการก็ให้เลิกการเมียนติ
โดยเฉพาะนักเรียนรุ่นโต แต่ในพวกนักเรียน
รุ่นเล็ก ก็ยังแลเห็นไม้เรียวอยู่บ้าง แต่ไม่มี
เสียงขวบเขวียวนัก ๆ อย่างสมัยก่อน ทั้ง
นักเรียนเกเรเดี๋ยวนี้ก็พัฒนาขึ้นจนเกินกำลัง

ไม่เร็ว พวกนักเรียนรุ่นโตเดี๋ยวจะหวังการเอาใจใส่จ้ะจ้ะจ้ะของครูไม่ได้อีกแล้วเพราะจำนวนนักเรียนมีมากเกินไป ทักครูจะเอาใจใส่กับนักเรียนทุกคนได้ ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์น้อยลง จนบัลลังก์ครูเกือบจะกลายเป็นผู้สอนหรือผู้ให้ความรู้

๒

ข้าพเจ้าเป็นครูมาตลอด เป็นครูประจำการอยู่ ๑๕ ปี แล้วเข้าไปอยู่ในกระทรวง จนออกจากราชการก็ยังเป็นครู แต่เป็นครูพิเศษ ได้เป็นครูขณะที่ครูอาจารย์ที่เคยสอนข้าพเจ้ากำลังย่างเข้าสู่วัยชรา นับได้ว่าเป็นครูที่เชื่อมเวลาระหว่างครูสมัยเก่าก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองกับครูปัจจุบัน แลเห็นความเปลี่ยนแปลง ที่พอจะนำมาเล่าเป็นแนวคิดได้

ข้าพเจ้าเรียนสำเร็จอักษรศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ประกาศนียบัตรป.ม. ออกรับราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ รู้สึกว่าฐานะค่อนข้างดี เพราะเป็นครูประกาศนียบัตร ป.ม. ซึ่งนับเป็นขั้นสูงในสมัยนั้น และสำเร็จจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกด้วย ได้รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละ ๘๐ บาท

ซึ่งนับว่าอยู่ในเกณฑ์สูงอีก แต่ฐานะของครูโดยทั่วไปนับว่าไม่สู้ดีนัก พุทกันว่าคนที่มาเป็นครู เพราะไปทางอื่นไม่ได้แล้ว อาชีพครูเป็นที่อาศัยชั่วคราวเท่านั้นพวกที่ขึ้นหน้าขึ้นตาก็คือพวกนักเรียนนายร้อย กับพวกกฎหมาย สาวๆ ถ้าจะเลือกคู่สมรสก็มองหา นายร้อยหรือเนติบัณฑิตก่อน เพื่อนข้าพเจ้าหลายคน ที่เป็นครูได้รับเงินเดือนเดือนละ ๑๐๐ บาท ยอมสละ ออกไปรับราชการทางมหาดไทยรับเงินเดือนเพียง ๖๐ บาท ก็ยินดียอมลด ๔๐ บาท แต่เวลาผ่านไป ๑๐ ปี เพื่อนที่ออกไปอยู่มหาดไทยเริ่มด้วยเงินเดือน ๖๐ บาท ก็กลายเป็นเจ้าเมืองก็มี ผู้พิพากษาก็มีเงินเดือน ๓๐๐ เมื่อข้าพเจ้าย้ายอยู่ ๑๖๐ บาท นี่เป็นตัวอย่างที่ครูหนีอาชีพครูไปอยู่มหาดไทย แล้วก็ได้ดีทำให้เกิดคำถามที่ว่าครูคือเรือจ้าง แต่ก็มีอยู่เป็นอันมากที่ไม่ยอมไปไหน คงเป็นครู ไม่ใช่ไปไม่ได้ แต่เพราะรักความเป็นครู ซึ่งยังอยู่นานเข้าก็กลายเป็นผู้ “ร่ำรวยศิษย์” ศิษย์ได้เป็นเจ้าเมือง เป็นนายพล และที่เป็นถึงนายกรัฐมนตรีก็มี อาณิสสย์ของครู ก็คือ “ตกถิ่นฐานใดก็ไม่แคลน” เพราะมีศิษย์คอยอุปการะอยู่เสมอ เรื่องนี้ผู้เป็นครูน่าจะยอมพบเห็นโดยตนเอง ข้าพเจ้าได้ไปมา ๖๐ จังหวัด

ทั้งไปเที่ยวและราชการ พบศิษย์ทุกแห่งและ
ได้รับช่วยเหลือให้ความสะดวกอย่างเต็มที่

ข้าพเจ้าออกรับราชการเป็นครูใน
พ.ศ. ๒๔๗๔ ก่อนเปลี่ยนการปกครองหนึ่ง
ปี ความเคร่งในระเบียบยังมีอยู่ หนึ่งผ้าม่วง
สวมถุงน่องรองเท้า เสื้อนอก กระดุม ๕
เม็ด คอตั้งมีขอกลัด เวลาสอนจะปลดกระ
ดุมเสื้อไม่ได้เลย เข้าห้องสอนต้องตรงเวลา
เวลาสอนต้องยืนตลอดเวลา ถ้าจะนั่ง ทาง
สองจะคลาดจากนักเรียนไม่ได้ พ้นเวลา
ราชการแล้ว ยังใช้เวลาพิเศษ เรียกนักเรียน
มาไต่ถามความรู้ ใครที่อ่อนก็สอนให้พิเศษ
โดยไม่ได้คิดเรื่องเงินนอกเวลา ครุ่นราว
คราวเดียวกับข้าพเจ้า บางคนหนักไปกว่านั้น
ถ้าลูกศิษย์หายหน้าไป ทราบว่าเจ็บก็ไปเยี่ยม
จนถึงบ้าน

ครูผู้หญิงยังระเบียบหนักขึ้นไป จน
แทบว่าผู้ชายมองเลยไปที่เดียว ครูผู้หญิงจะ
แต่งตัวดูฉลาดไม่ได้ แต่งหน้าทาเล็บไม่ได้
จนทำให้ครูสาว ๆ ดูเป็นยายแก่ เรื่องนี้เป็น
ปัญหาถกเถียงกันมากในกระทรวงศึกษาธิการ
ต้องใช้เวลาอยู่หลายปี จึงยอมให้ครูหญิง
แต่งตัวให้สวยได้ แต่ไม่ถึงกับเฟี้ยวฟ้าวเมื่อ
อยู่ในเวลางาน

ข้าพเจ้าทำงานอยู่หนึ่งปี ปีรุ่งขึ้นได้
รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์ตรี เงิน
เดือนไม่ขึ้น การได้เงินเดือนนั้น ใคร
สองปีได้ขึ้นหนึ่งขั้นก็เป็นทีล่ำลือกัน ปกติ
แล้วสามปีได้ขึ้นทีหนึ่ง บางคนถึง ๖ ปี
ไม่ได้ขึ้นเงินเดือน ก็ได้ยศเป็นรองอำมาตย์ตรี
รองอำมาตย์โท ได้บรรดาศักดิ์เป็นขุน หลวง
พระ กับได้เหรียญตราสลักกันไป นับว่า
เป็นนโยบายลึกลับซึ่งของรัฐบาล ไม่ต้องขึ้นเงิน
เดือนกันทุกปี เปลืองงบประมาณและบ้านานู

ความเปลี่ยนแปลงในวงการครูกล่าว
ได้ว่าเริ่มต้น ที่วิทยาลัยครูประสานมิตรซึ่งมี
อาจารย์ที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ
จากสหรัฐฯ และจากอังกฤษสอนมากกว่าที่อื่น
อาจารย์ที่สำเร็จวิชาการศึกษา(คือวิชาครู) มา
จากสหรัฐฯ ได้ทำให้อาชีพครูเป็นอาชีพที่เด่น
ชัดขึ้น ไม่ใช่ว่าใครก็เป็นครูได้ มีศัพท์บัญญัติ
ทางวิชาครู (การศึกษา เกิดขึ้นมากมายและ
แปลกๆ จนบางทีครูและคนอื่น ๆ ไม่เข้าใจ
เช่นคำว่า ระเบียบ เน้นแนว ทดสอบ คำว่า
อาจารย์กลายเป็นคำที่ใหญ่โตขึ้น จนคำว่า
ครู กลายเป็นคำที่แสดงความด้อย) จากนั้น
วิทยาลัยครูประสานมิตรก็กลายเป็นมหาวิทยาลัย
ซึ่งกว่าจะตั้งขึ้นได้ก็มีปัญหามากมาย มี
การเรียกร้อง การเดินขบวน และเป็นเหตุ

หนึ่งที่ทำให้ครูแลเห็นชัดว่า การที่จะได้มาซึ่งสิทธิต่าง ๆ นั้นจะรอจากเบื้องบนไม่ได้ จำต้องมีการ “เรียกร้อง” และการเรียกร้องนั้นก็ต้องรวมพลังกัน ครูจะนึกถึงการสอนและการอบรมศิษย์อย่างเดียวไม่ถูกต้องเสียแล้ว ต้องนึกถึงความก้าวหน้าของตนเองอีกด้วย การเปรียบเทียบได้เข้ามามีบทบาทอยู่มาก เมื่อครูคนหนึ่งในโรงเรียนเดียวกันเรียนจนได้ปริญญา อีกคนก็ต้องชวนชวนเรียนให้ได้ปริญญา ได้ปริญญาตรีแล้วก็ต้องหาทางต่อปริญญาโท ปริญญาเอก เพราะนี่เป็นทางเดียวที่แน่นอนในการเลื่อนชั้นเลื่อนเงินเดือน ครูจึงต้องหาเวลาส่วนหนึ่งไปเรียนต่อ เพื่อสอบเอาปริญญา หรือหาเวลาส่วนหนึ่งไปสอนพิเศษ เพื่อหารายได้นอกเหนือจากเงินเดือน การกระทำดังนี้ ใครจะปฏิเสธว่าไม่ใช่การกระทำของคนฉลาด และใครที่จะคัดค้านว่าไม่เป็นการกระทำที่ขโมยเวลาราชการ ละเลยการสอนการอบรมนักเรียน อันเป็นผลร้ายที่เรามองไม่ค่อยเห็น

เจ้ากระทรวง ตั้งแต่สมัยพลเอก หลวงพรหมโยธี และ ม.ล. ปิ่น มาลากุล เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นลำดับก็ได้เอาใจใส่ส่งครู ครูประชาบาล

ศึกษาธิการอำเภอ ศึกษาธิการจังหวัด ซึ่งไม่เคยหวังจะได้ไปศึกษาในต่างประเทศ ก็ได้บังคับเลือกไปตุนานและศึกษาต่อ โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ซึ่งให้ความช่วยเหลือทางการศึกษาของเราเป็นอย่างมาก (อาจหวังมีอิทธิพลในทางการศึกษา) ด้วยในยุคหลังๆ แนวคิดทางการศึกษาและวิธีการให้การศึกษของเราเป็นไปตามแนวของสหรัฐฯ เกือบจะทั้งหมด แปลว่าขาดเอกลักษณ์ทางการศึกษา ครูอายุตามธรรมเนียมไทยสูญไป แต่อาชีพครูก็ใหญ่โตขึ้น ครูเฟื่อง ครูประจำบาลเงินเดือนเดือนละ ๕ บาท ไม่มีวุฒิครูไม่มีแล้ว ครูใหญ่โรงเรียนประจำบาลอาจมีฐานะเป็นผู้อำนวยการ มีวุฒิปริญญาเอก เงินเดือนเดือนละเจ็ดแปดพัน

ความเปลี่ยนแปลงของครูสมัยอีกเรื่องหนึ่งก็คือ การที่กระทรวงมหาดไทยแยกเอาการศึกษาประจำบาลไปดำเนินงาน โดยเหตุผลทางการเมือง ทำให้ครูต้องแตกแยกและเสียขวัญ กับการที่โรงเรียนราษฎร์ได้เจริญอย่างรวดเร็วและทำการไปในทางการค้า ก็ทำให้ฐานะและจิตใจครูเปลี่ยนไปเป็นอันมาก การแสดงออกของครูเกี่ยวกับเรื่องทั้งสองนี้จะเห็นได้จากข้อเขียนเรื่อง ๑๕ ปีได้เป็นผู้ช่วย

ครูใหญ่ ของ ว. ประโยชน์ กับเรื่อง สี่ โดย ให้ท่านอ่าน จะทำให้ท่านแลเห็นชีวิตครู
 นิมิตร ภูมิถาวร ในหนังสือ ฟั่วอาชีพ เดือน เดือนนี้ได้ชัดเจนกว่า
 ธันวาคม ๒๕๒๔ ได้พรรณนาชีวิตครูไว้ ว. ประโยชน์ ซึ่งเป็นครูหญิงคนหนึ่ง
 ชัดเจนดีมาก ข้าพเจ้าเห็นว่าตัดตอนเรื่องมา ได้บรรยายชีวิตครูของตนเองว่า

เริ่มทำงานครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นครูโรงเรียนราษฎร์แห่งหนึ่ง วุฒิมัธยม
 ปีที่ ๘ ได้รับการบรรจุให้สอนชั้นประถมปีที่ ๒ เงินเดือนเพียง ๓๐๐ บาท ระยะนั้นวุฒินาครี
 ได้รับเงินเดือน ๔๕๐-๖๐๐ บาท เป็นเรื่องไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้ ที่ครูจะถูกเอาเปรียบขนาดนี้....

....สมัครสอบชุดวิชาครู พ.ศ.ภายในปี ๒๕๐๘เจ้าของโรงเรียนที่สอนไม่สนับสนุน
 ทั้งยังกีดกันไม่ให้ไปเรียน....

..... ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ดิฉันมีความจำเป็นต้องย้ายโรงเรียนมาอยู่ฝั่งกรุงเทพฯ..... ที่
 โรงเรียนแห่งใหม่อาจารย์ใหญ่เป็นคนขยันขันแข็งในการทำงาน เจ้าระเบียบ ปากร้ายแต่ใจดี ถ้าไม่เลี้ยง
 เป็นผู้ชาย มีเด็ก ๔๐๐ คน ครู ๒๐ คน ดิฉันเป็นครูปริญาเพียงคนเดียว ครูไม่กลมเกลียว
 ทะเลาะเบาะแว้ง ชอบพูดจาเสียดสี มีเรื่องให้อาจารย์ใหญ่ตัดสินเกือบทุกวัน ดิฉันอึดอัดใจ เพราะ
 ทุกคนจับตามอง เตรียมจะดึงดิฉันเข้าไว้เป็นพวก..... เจ้านายที่นี้มีมาก แต่ละคนอิทธิพลทางด้าน
 ปากจัดทั้งนั้น.....

ครู ว. ประโยชน์ได้พากเพียรเรียนต่อ
 จากมัธยมปีที่ ๘ จนได้ปริญา ได้ผ่านพบ
 ความไม่ลงงามในชีวิตครู แต่โดยความมานะ
 พยายาม และรักษาครูฐายี จึงได้ก้าวหน้า
 จนได้เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ระดับ ๕ ภาย
 ในระยะเวลา ๑๕ ปี ตั้งแต่เริ่มเป็นครูโรงเรียน
 ราษฎร์ ถ้าพูดตามเสียงครูยุคใหม่ก็ว่า ข้าไป
 ครู ว. อาจจากคุณลักษณะพิเศษสักอย่าง ใน

การเลื่อนชั้นตนเองให้เร็วและสูงกว่านี้

นิมิตร ภูมิถาวร เป็นนักเขียนมีชื่อ
 เสียมากคนหนึ่ง เดิมเป็นครูในจังหวัดสุโขทัย
 ได้ทุ่มเทชีวิตให้กับนักเรียนและโรงเรียนกว่า
 ยี่สิบปี ในที่สุดก็อำลาชีวิตครู ได้บรรยาย
 ชีวิตครูไว้อย่างเข้มข้นในเรื่อง สี่ แสดงสภาพ
 ครูในต่างจังหวัดได้ดีมาก จะตัดเรื่องมาให้
 ท่านอ่านบางตอน ดังนี้

...สมัยนี้เต็มไปด้วยการแข่งขันยังรับราชการครูด้วยแล้ว การไขว่คว้าเอาวุฒิให้สูงขึ้น สูงขึ้น ย่อมมีเปรียบในทุกด้าน ที่เห็นกันชัด ๆ เงินเดือนครูปรับขึ้นตามวุฒิ นี่มันไปเร็วกว่า ค่อยเลื่อนเงินเดือนทีละขั้นสองขั้น ผมเคยปรับขึ้นเงินเดือนมาครั้งละห้าขั้นก็เพราะเรื่องนี้ ตีกว่าข้าราชการบางแผนก ที่ต้องคอยตายถึงจะได้ห้าขั้นเสียอีก พวกเราส่วนใหญ่จึงมุ่งเอาปริญญาให้ยาว ๆ เข้าไว้ก่อน มันช่วยเราได้หลายทาง.... ผมสอบติดโรงเรียนมัธยมเข้าจนได้.... เป็นโรงเรียนใหญ่ ขนาดนักเรียนเป็นพัน ๆ ครู เอ๊ย อาจารย์ เป็นร้อย.... ครับ ในจำนวนครู เอ๊ย อาจารย์ เป็นร้อยกว่า คนนั้นก็ย่อมจะหลีกเลี่ยงกฎธรรมชาติข้อนี้ไม่พ้นคือต้องมีการแบ่งหมู่แบ่งพวกกันเป็นธรรมดา ผมเคยโดนในโรงเรียนสามก๊กมาแล้ว คราวนั้นมีก๊กครูใหญ่ ก๊กผู้ช่วย ก๊กครูหนุ่มสาวและภารโรง

คราวนี้ผมมาเจอเอาวิธีการแบ่งกลุ่มยุคจรวด มันสลับซับซ้อน มีกลุ่มย่อยซ้อนอยู่ในกลุ่มใหญ่....อันแรกแบ่งกันทางแผนกระดาษ ก็ใช้ประกาศนียบัตรและปริญญาบัตรนั้นแหละ.... พวกปริญญาบัตรด้วยกันนั้นก็ยิ่งแบ่งออกไปอีก พวกนี้มาจากมหาวิทยาลัย พวกนั้นมาจากวิทยาลัย พวกมาจากโรงเรียนและพวกไม่มีสถาบัน.... เวลากินข้าวกลางวันเขาก็แบ่งกันเป็นกลุ่ม เวลาประชุม ยังเกาะกลุ่มกันอีก..... สังคมใหม่นี้เต็มไปด้วยศักดิ์ศรีและชั้นเชิง เต็มไปด้วยการแข่งขัน เขาไม่ได้เดินแข่ง..... เขานั่งรถแข่งกันด้วย จุดเริ่มต้นเห็นจะเป็นพวกคุณนายทั้งหลาย พวกนี้ยึดติดตามสามีมามากทั่วประเทศ แต่ละคนส่วนใหญ่ก็ต้องมีรถเก๋งขับโก้กันทั้งนั้น บางคนก็มีรถประจำตำแหน่งของสามีเอามารับส่ง พวกอาจารย์ทั้งหลายก็เป็นโรคติดคอ แข่งกันซื้อรถมานั่ง มันเป็นเรื่องเฟอว์นิเจอร์ระดับ ที่กลายเป็นความจำเป็นสำหรับสังคม

..... การประชุมเริ่มขึ้น ผู้อำนวยการกล่าวนำเรื่องอะไรขึ้นมาสักประโยคสองประโยค ก็จะมีเสียงอภิปรายเสริมแต่ง คัดค้าน เสนอความเห็นกันอย่างยืดยาว นับเป็นการประชุมที่สมกับสังคมประชาธิปไตยแท้ ๆ มีคนกล้าพูดกล้าแสดงมากเหลือเกิน บางทีพูดซ้อนกันถึงสามสี่คน ไม่รู้จะฟังใคร ปัญหาทางวิชาการบางข้อ ผมสังเกตว่า ต่างฝ่ายต่างจะเอาชนะกันเพื่อศักดิ์ศรี มากกว่าพูดกันเพื่องานเพื่อเด็กหรือเพื่อบ้านเมือง บางคนพูดเสียยืดยาว ยกเอาทฤษฎีโน้น ผลการวิจัยนี้ ข้อมูลโน้นมาเกทับกันอย่างเผด็จมัน ประธานที่ประชุมพยายามจะเอาเข้าประเด็น แต่ก็แสนลำบาก เถียงกันไปเถียงกันมา ลงเอยโดยไม่ต้องทำอะไร.....

ตัวอย่างทั้งสองเรื่องนี้พอจะให้เห็น
ความเปลี่ยนแปลงของครูฐายีในยุคนั้นได้

องค์การ ซึ่งคุรุสภาสถาปนาขึ้น แต่
เดิมคือ สโมสรสามัคยาจารย์ เป็นที่รวมจิตใจ
ครู ที่นับว่าสำคัญมาก เป็นที่ซึ่งเคยทำให้ครู
มีใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ครั้นเมื่อสโมสร
สามัคยาจารย์ล้มเลิกไปโดยปริยายหลังสงคราม
โลกครั้งที่สอง ก็มีสถาบันใหม่เกิดขึ้นคือ
คุรุสภา ซึ่งข้าพเจ้าก็มีส่วนร่วมในการจัดให้มี
ขึ้น แต่น่าเสียดายที่คุรุสภาขาดหน่วยสำคัญ
ไปหน่วยหนึ่งคือสโมสร ครูเก่าที่ออกรับ
บำนาญไปแล้วไม่มีโอกาสมาพบปะสังสรรค์กัน
หรือพบกับครูใหม่ได้ แต่คุรุสภาก็ได้สร้างงาน
ที่สำคัญขึ้นอย่างหนึ่งคือวันครู ซึ่งจัดในวันที่
๑๖ มกราคม เป็นงานที่จะส่งเสริมครูฐายี มี
การมอบรางวัลแก่ครูดีเด่น มอบเครื่องหมาย
เชิดชูเกียรติ และเงินช่วยเหลือแก่ครูอาวุโส
พิธีการในวันนั้นมีการกล่าวพร้อมกันระลึก
พระคุณบูรพาจารย์ เป็นคำกล่าวของคุรุระลีก
ถึงคุณของครู ใช้บทบาลีของเดิมว่า “ปาเจรา-
จริยาโหนติ คุณุตตฺถราหฺนุสสาสกา” แต่คำกล่าว
หรือสวดใช้บท ซึ่งพระวรวงศ์วิสิฐได้
ประพันธ์ขึ้นใหม่ ขึ้นต้นว่า

ข้าขอประนตกรกระพุ่ม อภิวัตนาการ

ทั้งนี้เข้าใจว่าต้องการจะให้ต่างกับบท
ที่นักเรียนใช้สวดไหว้ครู ซึ่งเป็นบทประพันธ์
ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) ที่ว่า

อนึ่งข้าค้ำบัณน้อม ต่อพระครูผู้การุญ

จบกล่าวคำระลึกคุณครูแล้ว ครูอาจารย์
ที่มาร่วมในพิธีก็กล่าวคำปฏิญาณพร้อมกันว่า

ข้าขอปฏิญาณว่า

ข้อ ๑. ข้าขอบำเพ็ญตนให้สมกับที่ได้ชื่อ
ว่าเป็นครู

ข้อ ๒. ข้าจะตั้งใจฝึกสอนศิษย์ให้เป็น
พลเมืองดีของชาติ

ข้อ ๓. ข้าจะรักษาชื่อเสียงเกียรติยศ
ของคณะครู และบำเพ็ญตนให้
เป็นประโยชน์แก่สังคม

นี่เป็นคำเตือนใจครูปีละครั้ง แต่เรา
คงจะทราบกันอยู่แล้วว่าคำปฏิญาณในยุคนั้นหาได้
ศักดิ์สิทธิ์อย่างแต่ก่อนไม่

นอกเหนือจากวันครูก็มีวันที่จะให้ครู
ระลึกถึงครูฐายีอีกวันหนึ่ง ก็คือวันไหว้ครูของ
นักเรียนในวันพฤหัสบดีของภาคแรก ได้เห็น
ว่าโรงเรียนต่าง ๆ ได้จัดพิธีลงนามสมศักดิ์ศรี
นักเรียนก็แสดงอาการเคารพบูชาครูอย่างเคร่ง

ครัตเรียบร้อย นับเป็นวัฒนธรรมทางการศึกษา ที่ไม่มีในบ้านเมืองอื่น

มีที่สังเกตว่า คำสวดบูชาคุณครู ซึ่งเป็นคำของเจ้าพระยาพระเสด็จ ฯ และนักเรียนรุ่นข้าพเจ้าเคยสวดกันนั้นเปลี่ยนไปแล้ว ใช้คำกล่าวสั้นย่อ ที่รู้สึกว่าจะไม่สู้ซึ่งใจนัก นี่ก็เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลง เหตุที่เลิกใช้บทของท่านเจ้าพระยาพระเสด็จ ฯ นั้น เข้าใจว่า เป็นเพราะมีคำอยู่คำหนึ่ง ซึ่งมีความหมายตกต่ำลงไป จนมักทำให้อดขี้มอดขี้กันไม่ได้ในเวลาสวด

ครูฐายีก็ได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาล

ข้าพเจ้าคิดว่าครู ที่ยังดำรงความเป็นครูอย่างแบบเดิมอยู่ก็ยังมี แต่ที่จะให้ครูสอนและอบรมนักเรียนอย่างเต็มชีวิตจิตใจอย่างสมย์ข้าพเจ้านั้นเห็นจะไม่มีแล้ว ความเปลี่ยนแปลงทางความคิด สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทำให้สถานภาพของครูเปลี่ยนไปด้วย ครูกลายเป็นผู้สอนผู้ให้ความรู้ และเป็นรูปร่างของตำรับตำรามากขึ้น ส่วนการอบรมนั้น ในพวกเด็กรุ่นเล็ก ทางบ้านควรจะทำหน้าที่มากขึ้น จะฝากครูไม่ได้อีกแล้ว ส่วนเด็กรุ่นโตนั้น การแข่งขันกันในเชิงวิชา การอาชีพ จะเป็นระเบียบวินัย ที่บังคับนักเรียนแทนครู

๓

คำไหว้ครู

ของ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว. เบี้ย มาลากุล)

ข้าพเจ้า ขอประณตน้อมศิริวันทาการ แด่พระอาจารย์ ผู้ทรงปรกติการุณภาพ ในศิษยานุศิษย์ทั้งปวง ว่าโดยย่อเป็น ๓ ประการ คือ

เมตตาคุณ มีจิตปรารภณาและพยายาม เพื่อชักนำให้ศิษย์ประพฤติดี มีสันดาน มั่นอยู่ในทางที่ชอบ และประกอบแต่ล้วนคุณประโยชน์ ประการหนึ่ง

กรุณาคุณ มีจิตปรารภณาและพยายาม เพื่อชักเกลาสันดานศิษย์ คัดกำจัดความชั่ว อันมัวหมอง และเป็นมูลแห่งทุกข์โทษภัยทั้งปวง ให้ล่วงเสีย ประการหนึ่ง

อนึ่งวิญญูคุณ มีจิตปรารถนาและพยายาม พยายามแสดงเวทย์ ขจัดเหตุสงสัยให้
 ได้ความสว่าง ประจักษ์ไปด้วยดวงประทีป เพื่อจะปลูกฝังความรู้ลงในสันดานแห่งศิษย์
 ให้เป็นผู้ฉลาดแหลมคมด้วยปัญญา ประการหนึ่ง

ขอพระคุณจงรับเครื่องสักการะ อันข้าพเจ้าน้อมนำมา และจงลำแสง ซึ่งปรกต
 คุณประการแก่ข้าพเจ้า ประจักษ์นายช่างหม้อ ผู้พยายามกล่อมเกล่า เพื่อให้หม้อมีรูปอันงาม
 จินัน

ข้าพเจ้าขอแสดงแก่พระคุณพร้อมทั้งกายวาจาและใจ ว่าข้าพเจ้าจะตั้งอยู่ในความ
 สะตบ เพื่อได้รับสาสน์โนวาทด้วยความเคารพอยู่ทุกเมื่อ

ขอเดชะบุนีธาริฐานอันนี้ จงบันดาลให้สติปัญญาของข้าพเจ้าแตก ประจุหย้า
 แพร่ดอกมะเขือ แล้วให้งอกงามเจริญขึ้นโดยเร็ว นับแต่กาลวันนี้ ให้การศึกษาของข้าพเจ้า
 เป็นผลสำเร็จอันดีทุกคำอธิษฐานจะนี้เทอญ

คำไหว้ครูที่โรงเรียนใช้อยู่บัดนี้

ข้าขอประนตน์อ้อมสักการ บูรพอาจารย์ ผู้ก่อเกิดประโยชน์ศึกษา ทั้งท่านผู้ประสาธ
 วิชา อบรมจริยาแก่ข้าในการปัจจุบัน ข้าขอเคารพอภิวันท์ ระลึกคุณอนันต์ ด้วยใจนิยมบูชา
 ขอเดชกตเวทิตา อิกวิริยะพา ปัญญาให้เกิดแตกฉาน ศึกษาสำเร็จทุกประการ อายุยืนนาน
 อยู่ในศีลธรรมอันดี ให้ได้เป็นศักดิ์เป็นศรี ประโยชน์ทวี แก่ชาติและประเทศไทยเทอญ

(ได้จากพิธีการไหว้ครูของวิทยาเขตบพิตรพิมุข)

